

Protojerej Nikolaj Afanasjev

TRPEZA GOSPODNJA



Naslov originala:
ТРАПЕЗА ГОСПОДНЯ
прот. Николай Афанасьев

Prevod sa ruskog na srpski: Sašo Kuzmanovski
Urednik: Nataša Dančevska
Lektor: Vera Todorović
Korice i priprema za štampu: Sašo Kuzmanovski
Štampa: Studentski servis, 1000 Skoplje, 2026
Izdavač: Ikona, bul. Partizanski odredi br. 9, Skoplje
Tiraž: 500

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

821.161.1 -31

AFANASJEV, Nikolaj

Trpeza gospodnja / Nikolaj Afanasjev ; [prevod sa ruskog na srpski
Sašo Kuzmanovski]. - Skoplje : Ikona, 2026. - 110 стр. ; 20 см

Превод на делото: Трапеза господня / Николай Афанасьев. - Фусноти
кон текстот

ISBN 978-608-286-026-8

COBISS.MK-ID 69754629

SADRŽAJ

JEDINSTVENO EVHARISTIJSKO SABRANJE	21
EPISKOP KAO SAVRŠITELJ EVHARISTIJE.....	32
SASLUŽIVANJE NARODA EPISKOPU	53
PREZVITER KAO SAVRŠITELJ EVHARISTIJE	70
SASLUŽIVANJE PREZVITERA	76
KINONIJA TELA I KRVI HRISTOVE.....	82
UČEŠĆE U TRPEZI GOSPODNOJ	88
ZAKLJUČAK	103

PREDGOVOR

Ustanovljena Hristom na Tajnoj večeri, Crkva doživljava aktualizaciju na dan Pedesetnice, kada su učenici Hristovi savršili prvu Evharistiju. Prvom tvorenju od Boga u Sinu i kroz Sina odgovara novo tvorenje „u Hristu“ u Duhu i kroz Duha. Starozavetnom učenikom iščekivanju mesijanskog carstva Hristos suprotstavlja čekanje „obećanja Duha“ (Dap. 1, 4). Od Svete Pedesetnice otpočinje tvoračko delovanje Duha. Duh već deluje, i zato Carstvo ne samo što će doći, nego je već došlo, pošto je Duh zaloga toga Carstva. U Duhu i kroz Duha otpočelo je postojanje Crkve. Na Svetu Pedeseticu učenici su bili napojeni Duhom „u jedno tijelo“ (1. Kor. 12,13), kojim su se našli u Evharistiji, koja se savršava u Duhu i kroz Duha. To je ona „žrtva duhovna“ što se prinosi „u domu duhovnom“ (1. Petr. 2, 5). Ona je „πνευματική“ (duhovna), budući da sama Crkva pripada novom eonu (veku).

Narod Božiji, koji je Bog Sebi obrazovao u Novom Zavetu, sabira se Bogom u Telu Hristovom. Zidanje krštenih u „jedno Telo“ obavlja se na Evharistiji. Zato je Evharistija, kako uči Dionisije Areopagit, tajna sabranja, a sabranje naroda Božijeg „u Hristu“ jeste Crkva. Učešće u „tajni sabranja“ jeste projavljivanje života Crkve i života u Crkvi. Evharistija je centar prema kome sve stremi i u kome se sve stiže. „Ovo je Tijelo Moje“, ali telo se ostvaruje u Evharistiji. Gde je telo, tamo je i Hristos. I obrnuto: gde je Hristos, onde je i telo Njegovo. U Duhu se savršava dolazak Hristov na Evharistiji, koja predstavlja ne samo sabranje, nego i Trpezu Gospodnju. On će doći, jep je proslavljen Bogom i već caruje u Crkvi u Duhu. Doći će, pošto On već dolazi u Crkvi, kada se verni okupljaju na „Trpezu Gošodnju“.

„Kad se sakupljate u crkvu...“. Evharistija predstavlja sabranje Naroda Božijeg u Hristu, ali sabranje uključuje kao svoj sastavni deo ideju sasluživanja. Narod Božiji sabira se u Crkvu radi služenja Bogu, gde svak služi zajedno sa drugima pod nečijim

predstojateljstvom (duhovnim rukovodstvom jednoga). Nema sabranja u Crkvi bez sasluživanja, isto kao što nema ni sasluživanja bez sabranja. Nema trpeze bez njenih učesnika, ali nema ni učesnika trpeze bez onoga koji joj je na čelu.

Postoje teme koje istovremeno dospevaju u žižu interesovanja u različitim krugovima. Jedna od takvih tema je i pitanje sasluživanja. O ovoj se temi mnogo govori među pravoslavcima. I to ne treba nimalo da nas čudi, budući da sasluživanje u užem smislu predstavlja jednu od osobenosti pravoslavnog bogoslužjenja. Daleko je čudnije to što se tema sasluživanja aktualizuje u rimokatolika, koja sasluživanje gotovo da i ne poznaje. Činjenica da se ovoj temi ne pridaje istovetan značaj u Pravoslavnoj Crkvi i u rimokatolika od drugostepene je važnosti: bitno je zapravo da jedna ista tema predstavlja predmet diskusija. Pitanje o sasluživanju jeste isključivo pitanje vezano za sasluživanje pri savršavanju Evharistije. Mi ovde ne postavljamo pitanje kako je bolje vršiti Evharistiju – sa sasluživanjem ili bez njega.

Ne govorimo o tome šta je bolje, nego ćemo se pozabaviti problemom koliko sasluživanje odgovara prirodi Evharistije i može li biti Evharistije bez sasluživanja. Zbog toga se tema sasluživanja ne može razmatrati kao pitanje usko vezano za tehniku bogoslužjenja. Iza ovog problema stoji pitanje same Crkve, njene suštine, pošto je Evharistija neodvojiva od Crkve. Ne može se izgrađivati učenje o Crkvi nezavisno od učenja o Evharistiji, isto kao što se ne može razumeti Evharistija izvan i mimo Crkve.

Ovaj rad predstavlja pokušaj objašnjenja izvesnih principa evharistijske eklisiologije prisutnih u liturgijskom životu, koji je sa svoje strane i određuju. Želeo bih da verujem da će objašnjenje tih principa dati neophodnu osnovu za određenje istinskog smisla i mesta sasluživanja u našem liturgijskom životu, kao i da će odgovoriti na pitanje šta je zapravo sadržano u samoj ideji sasluživanja. Stoga ovaj principijelni zadatak zadobija i izrazito životni značaj, budući da se direktno odnosi na naš današnji liturgijski život i na njegove aktuelne zadatke.

Svi mi, razume se, svako na svoj način i u nejednakoj meri, osećamo izvesno nezadovoljstvo savremenom liturgijskom praksom. Ona je rezultat dugotrajnog istorijskog procesa, u kome je

mnogo toga što je bilo ranije prisutno vremenem izostavljeno, i u kome se pojavilo mnoštvo elemenata ranije nepoznatih. Naš zadatak sastojaće se u tome da pokušamo da odvojimo sve ono što predstavlja neizostavnu i nepromenljivu osnovu našeg liturgijskog života od potonjih slučajnih nanosa. Zbog same suštine zadatka koji smo ovde postavili strane su nam misli o bilo kakvim korenitim reformama naše liturgijske prakse. Pre pristupanja bilo kakvim reformama valja razumeti i osmisлити šta sadrži Crkva. Naše nezadovoljstvo u najvećoj meri nije izazvano toliko nedostacima i manjkavostima današnje liturgijske prakse, koliko činjenicom da smo izgubili predstavu o smislu onoga što se savršava u Crkvi. Akcenat se u većoj meri stavlja na ono sporedno, drugostepeno, nego na same osnove našeg liturgijskog života. Ali pre nego što pristupimo bilo kakvim izmenama u liturgijskoj praksi, dužni smo da postigaemo korenito *preumljenje* (μετάνοια) u sebi samima. Evharistija predstavlja izraz našeg života u Crkvi, i zato nam je valja prihvatiti kao i život i delanje. Naš život – to je život zajednički, i delanje naše je zajedničko, a to i jeste ono što smo izgubili i što pre svega i iznad svega valja povratiti.

Svestan sam da mi predstoji nezahvalan zadatak. Svako pome- ranje sa ustaljenih pozicija mora da bude neprijatno. A naša današnja pozicija jeste *pozicija krajnjeg individualizma*. U drevnoj Crkvi bila je duboko ukorenjena svest o tome da valja vazda biti *zajedno* (κοινή πάντες), okupljati se *na jedno isto* (Ἐπὶ το αὐτό). Mi, međutim, danas gotovo nikada nismo zajedno (na okupu), već je svako za sebe i radi sebe. Ovu zatvorenost nije lako i jednostavno prevazići, a posebno nije lako dospeti do vaseljenskih okvira crkvenog života. Ali, ne zavaravajmo se: istinska vaseljenska prostranstva otkrivaju se samo u Crkvi, a nikako ne izvan nje. A ukoliko se to zbiva u Crkvi, onda je to moguće samo kada smo „svi zajedno“ sa- brani na jedno isto, odnosno kada se okupljamo u Crkvi.

„SVAGDA SVI I SVAGDA ZAJEDNO“¹

1. „Na takozvani dan sunca sakupljamo se na jednom mestu svi koji živimo po gradovima ili selima...“² Sredinom drugog veka Evharistija se nazivala **Sabranjem**. Taj naziv održaće se tokom više vekova. Tako, krajem petog ili početkom šestog veka autor dela **O crkvevoj jerarhiji** još uvek Evharistiju imenuje „tajnom sabranja i priopštavanja (zajedničenja)“. U doba Svetog Justina Mučenika rimski hrišćani okupljali su se na evharistijsko sabranje na jednome mestu na dan sunca. Bio je to prvi dan planetarne nedelje, koji je odgovarao našoj nedelji. Isp.: „A pošto minu subota, na osvitku prvog dana nedjelje...“ (Mt. 28,1).

Za prve hrišćane nedelja je predstavljala prvi dan sedmice, označavajući početak novog stvaranja Božijeg u Hristu kroz Njegovu Vaskrsenje. Tako je bilo i u Rimskoj Crkvi: prema planetarnoj nedelji, dan sunca smatrao se „prvim danom posle dana Saturna“. Najznačajnija Crkva toga doba znala je za samo jedno evharistijsko sabranje. Nema nikakvih podataka da su se na „dan sunca“ zbivala istovremeno i druga evharistijska sabranja.

Hrišćanska svest u drugom veku još uvek je odbacivala mogućnost ustrojstva evharistijskog sabranja za neku odelitu skupinu članova pomesne Crkve. Svagda svi i svagda na „jedno i isto“ (ἐπί το αὐτό), odnosno na evharistijsko sabranje. Termin „ἐπί το αὐτό“ predstavljao je sinonim za samo evharistijsko sabranje. „A Gospod svaki dan dodavaše Crkvi (ἐπί το αὐτό) one koji se spasavahu“ (Dap. 2, 47)³. Sveti Justin Mučenik upotrebljava isti termin kako bi pokazao o kakvom se sabranju na dan sunca govori.

¹ Prvi deo ovog poglavlja objavljen je u nešto skraćenom obliku u „Crkvenom vesniku“ br. 3 za 1950. godinu.

² Sv. Justin Mučenik, Apologija, gl. 67 (ruski prevod), Moskva 1864, str. 107-108.

³ U našem prevodu stoji: „Gospod svaki dan dodavaše crkvi one koji se spasavahu“. Faktički u apostolsko doba u ovome nije bilo razlike, budući da je „ἐπί το αὐτό“ predstavljalo potpuni izraz Crkve. Međutim, nema sumnje da je tekst „ἐπί το αὐτό“ stariji od izraza „Crkvi“. Verovatno je ovo potonje poznija redakcija, uneta radi veće konkretnosti.

Tako je od prvih dana posle Pedesetnice biti u Crkvi ili pripadati Crkvi značilo učestvovati u njenom evharistijskom sabranju. Gde je evharistijsko sabranje, tamo je Crkva, i gde je Crkva, onde je i evharistijsko sabranje. Kasnije je ideja grčko-rimskog „grada“ (πολις – civitas), koja prodire u crkvenu svest, dovela do izmene ove osnovne postavke prvobitne evharistijske eklisiologije.

Na području gradske crkve predvođene episkopom javlja se niz evharistijskih sabranja, na kojima prezviteri vrše Evharistiju nezavisno i odelito od one Evharistije čiji je savršitelj episkop. Umesto jedinstvenog evharistijskog sabranja, u kome je ranije bio oličen princip jedinstva pomesne Crkve, javlja se novi princip – grčko-rimski grad kao činilac koji određuje jedinstvo pomesne Crkve predvođene episkopom. U sudaru tih principa „grad“ pobeđuje i odbacuje evharistijski princip. U doba Svetog Justina Mučenika princip grada bio je potpuno nepoznat. „Okupljamo se na jednom mestu svi koji živimo po gradovima ili selima“.

Vazda svi i vazda zajedno (na okupu) sabirahu se rimski hrišćani kako bi zajedno praznovali Dan Vaskrsenja Hristova.

Iako pod prismotrom vlasti, iako u strahu od kazne i često u smrtonoj opasnosti, oni stremili su ka jednom središtu, ka izvoru crkvenog života; tako činili su svi, i oni iz udaljenijih mesta, i oni što življahu bliže crkvi. Mnogi od njih dali su svoje živote za ispovedanje vere da je Hristos Gospod (Κύριος), prinoseći svoja tela na žrtvu Bogu, ali i životom svojim pokazujući da je svima njima jedan Gospod – Hristos, jedna Trpeza Gospodnja, i da su svi okupljeni na njoj i svako u zajednici sa drugima.

Ne želimo da idealizujemo jednu od herojskih stranica istorije Crkve. I u doba Svetog Justina Mučenika, kao i danas, mnogi su odsustvovali sa evharistijskih sabranja. Bilo je i tada starih i bolesnih, bilo je onih toliko udaljenih sa svojim prebivalištem da se nikako nisu mogli svakoga „dana sunca“ okupljati „ἐπὶ το αὐτό“, bilo je i zauzetih radom, i robova, na kraju krajeva. „Gledajte, braćo, na vas pozvane: nema tu ni mnogo mudrih po tijelu, ni mnogo moćnih, ni mnogo plemenita roda; nego što je ludo pred svijetom ono izabra Bog da posrami mudre; i što je slabo pred svijetom ono izabra Bog da posrami jake; i što je neplemenito pred svijetom i poniženo izabra

Bog, i ono što je ništavno, da uništi ono što jeste“ (1. Kor. 1,26-28). Ludi pred svetom, poniženi i neplemeniti bili su u većini.

Tek u četvrtom veku „dan sunca“ bio je proglašen za praznik. Tokom tri veka ovo je bio radni dan. Od onih koje izabra Gospod mnogi su toga dana bili prinuđeni da rade. U hrišćanskim spomenicima nastalim u doba posle Svetog Ravnoapostolnog Konstantina cpećy se preporuke robovlasnicima da svojim potčinjenim ne čine prepreke da učestvuju u evharistijskom sabranju.

Sveti Jovan Zlatoust morao je da podseća robovlasnike da njihove sluge ne pripadaju njima nego Gospodu: „U mom su posedu, kazujete vi, robovi i robinje: oni su rođeni na mom imanju. O, kakva gordost i drskost! Takve reči su buna protiv Boga... U mom su posedu robovi i robinje! Koliko ste ih platili? A šta u svetu može da bude vredno čoveka? Kojom cenom ćete proceniti razum? Koliko ste platili za obraz Božiji?“⁴. U Crkvi nema Judeja i Jelina, nema robova i slobodnjaka, ali izvan Crkve ima i Judeja, i Jelina, i robova, i slobodnih. Bez obzira na to da li je sabranih na „επί το αυτό“ bilo mnogo ili malo – a u svakom slučaju bilo ih je više nego danas – evharistijsko sabranje predstavljalo je sabranje čitave Crkve. To i nije moglo biti drugačije, pošto je Evharistija „delo“ Crkve, koje Crkva vrši za sve svoje članove, a ne za pojedine među njima.

2. Sveti Ignjatije Bogonosac, jedan od prvih episkopa antiohijskih, otarilike pola veka pre Justina Mučenika, obratno se sa poslanicom nekolikim pomesnim Crkvama, nalazeći se na putu za Rim, gde će postati „žrtva Hristova“. Jedna od najglavnijih tema ovih poslanica jeste jedinstvo pomesne Crkve. „Revnujte za jednu Evharistiju (to jest budite privrženi jednoj Evharistiji). Jep je jedna Plot Gospoda našeg Isusa Hrista i jedna Čaša u jedinjenju Krvi Njegove, jedan Žrtvenik, kao i jedan episkop sa prezviterima i đakonima, saslužiteljima mojim, kako biste sve što činite činili u Gospodu“⁵.

⁴ Ein Eccles. horn. IV

⁵ Poslanica Fnladelfijcima, IV (ruski prevod), Kazanj 1857, str. 141. U interpoliranom tekstu ovo mesto glasi: „Polajem nadu u Gospodu za vas da nećete misliti ništa drugačije. Stoga ovako smelo pišem vašoj bogodostojnoj ljubavi, moleći vas da se držite jedne vere, jedne propovedi, jedne Evharistije. Jep je jedna plot Gospoda Isusa i jedna krv Njegova, za nas